

Istenítételek Váradon

A váradi, László királynak szentelt székesegyház a szent sírjával középkori művészetünknek egyik legnagyobb ékessége és a magyar istenességnek messze világitó tűzhelye volt.

Köztudott a középkori egyház ereklye-kultusza. Nemcsak könyörögtek a szentekhez, hanem képeiknek, földi maradványaiknak (csontjuknak, használati tárgyaiknak is) szinte szentelményi erőt tulajdonítottak. E hit szerint akár égyéni, akár közösségi birtoklásuk, érintésük egészségeit, boldogulást, szerencsét hoz mindazokra, akik sugárzó erejében Isten után bizakodnak. A tisztelt, szeretett lények személyében való osztozkodásának igénye egyébként korunk elfásult társadalmában, a vallás világán kívül is él, és így nyilvánvalóan az emberi lélek kitéphétetlen nosztalgiai közé tartozik.

Mint *Karácsonyi János*, a váradi egyházmegye fia és papja írja, régi magyar szokás szerint Szent László földi maradványaival együtt temették el azt az ereklyetartó aranyláncot, amelyet életében a király gonoszúzó, illetőleg oltalmazó cézzal a nyakában hordott, továbbá zafírral ékesített aranygyűrűjét. Koporsóján kívül, de a sír mellett, nyilván a sekrestyében őrizték nagy, kétélű csatabárdját, továbbá ezüstkürtjét, amellyel vitézeit harcra szólította. Az efféle tárgyak a lovagi epika motívumkincsét Európa-szerente állandóan ihlették.

Az ereklyéknek egyes darabjait is megbecsülték és testrészes alakú díszes tartóba helyezték. Így osztották meg László király ereklyéit is. Mellszobrot készítettek a fejcsontok, kar-alakú tartókat pedig a kéz csontjai számára. Ezeket ünnepi körmenetben körülhordozták Várad városában, egyébként köztisztelet védett oltáron tartották.

Az eskü, vagyis az ihletett szómágia, istenigézés ünnepélyességét csak fokozta, ha az emberek kezüket a feszületre, ereklyére tették. Az volt a hiedelem, hogy a hamisan esküvőt az ég haragja, a tanúságul idézett szent bosszúja nyomban halálra sújtja, mert az Úr, a Szűzanya és a szentek nevét hiába, méltatlanul vette ajkára.

Hazánkban szinte csak Várad megszentelt levegőjében, László királynak mintegy jelenlétében bontakoztak ki a kora középkor igazságszolgáltatására annyira jellemző istenítételek (*ordalia*), főleg tüzesvas-próbák, amelyeket a vizsgálatok jegyzőkönyve, a híres Váradi Regestrum őrzött meg az 1205–1235 közötti időszakból az utókor számára. Művelődéstörténeti értékét már *Fráter György*, Várad bíboros püspöke is fölismerte, amikor Kolozsvárott Heltai Gáspárral kinyomatta (1550). Magát az eljárást *Karácsonyi János* nyomán mutatjuk be.

Ha a bíró a pörös felek között nem tudta az igazságot eldönteni, akkor leginkább a vádlottat, de olykor a vádlót is poroszló (*pristaldus*) néven emlegetett hivatalos emberével Váradra küldötte.

A tüzesvas-próbára ítélt személynek először is bekötötték és lepecsételték a kezét. Azt hitték ugyanis, ha valaki bizonyos fűvekkel a kezét bekeni, nem égeti meg a vas. A fűveket lepecsételt kezével nem használhatta.

Ezután a személy, akár férfi, akár asszony három napig kenyéren és vízen hőtölt. Ezalatt meg is gyónt, bár a gyónásból szerzett tudomást a papság nem használhatta föl.

A próbára kitűzött napon a templom előtt tüzet raktak. A szertartás azzal kezdődött, hogy a pap mind a próba helyét, mind pedig a tüzet megáldotta. Ezután bement a templomba és misét mondott, amelynek könyörgéseiben Istent

kérte, hogy az igazságot a hazugságtól megkülönböztetni segítsen. Amikor a próba alá vetett személyt megáldoztatta, e szavakkal nyújtotta neki a Szentséget: a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak teste igaz ítéletet tegyen ma neked.

Majd körmenetben, elől a kereszttel, kezében szenteltvízzel ment a pap a néppel együtt a próba színhelyére, ahol elimádkozták a hét bűnbánati zsoltárt és litániát mondtak: hogy az igazságosságon ne uralkodjék a goroszság, hanem mindig alávetessék a hazugság a Te igazságodnak, kérünk Téged, hallgass meg minket! A litánia végeztével három imádságot végzett a pap a vas fölött, majd meghintette szenteltvízzel. Ezután betették a vasat a tűzbe, amikor a pap ismét imádkozott.

Most utoljára figyelmeztette a pap a próbára vetett személyt, ha bűnös a pörös dologban, ne merjen a templomba lépni, hanem most, még a próba előtt vallja be vétékét. Ha továbbra is ártatlanságát hangoztatta, akkor megfogta a vasat és a pár lépésre eső templomba vitte. Ezután nyomban bekötötték a kezét és a káptalan pecsétjével újra lepecsételték. Három nap múlva fölbontották. Ha a tenyér ép volt, ártatlannak mondták. Ha kisebesedett, a poroszló a bíróhoz kísérte, hogy most már ítélkezzék fölötte.

A vizsgálat ünnepélyes vontatottsága, lélektani ráhatások alkalmazása nyilván lehetővé tette, hogy akár a vádló, akár a vádlott megvallja az igazat, mielőtt a végső próbára sor kerülhetett volna.

Az istenítéletek fölött mind Európában, mind pedig hazánkban nemsokára eljárt az idő.

VAJTAI ISTVÁN

A sokarcú Móra Ferenc

Móra Ferenc írói méltatásakor — születésének századik évfordulója alkalmával — sok szó esett olyan érdemeiről is, melyek ugyan kapcsolatban álltak írói munkásságával, de sűrű emlegetésük mintha mégis azt jelezte volna, hogy Mórát, az írot, meg kell támogatni azzal, hogy műzeumigazgató is volt, régész, a Somogyi könyvtár polihisztóri tudással rendelkező gondozója, mindenről tudó, mindenhez hozzájáruló „nagyokos”, az akkori magyar társadalom bajairól, szellemi, művészi és erkölcsi kérdéseiről félreismerhetetlenül egyéni hangon író tollforgató.

Ez a látszólagos sokarcúság azonban legfeljebb tematikai változatosságot jelent. Lényegében kétarcúságról van szó, arról, hogy a társadalompolitikailag valóban mindvégig radikális Móra hogyan hozható kapcsolatba a „véreiről, parasztjairól” — a szíve szerinti társadalmi osztályról — írt „maradi, provinciális, idillikus-érzelmes” írásaival (ma is legolvasottabb műveivel). Akik csak publicisztikai munkásságát méltányolják, elfeledkeznek arról, hogy egy írot csak munkásságának egésze alapján lehet megítélni. A publicisztika-centrikus szemlélet nyilvánvalóan csak a társadalompolitikai ellentétekről beszélő Mórát veszi alapvetően figyelembe, pedig ezek mögött az ellentétek mögött mély emberi próbatétel feszült, az a nyilvánvaló nehézség, hogy a haladás polgári értelmezése nem fért bele a paraszti, szegényemberi életbe. Móra a maga haladni akarásával — ifjúkori verseinek bizonyossága szerint is — már korán megérezte a radikalizmus sarkalló, ösztönző erejét, a *céhbéliek* hatalmaskodása, vagy egyszerűbben: helyzeti előnye miatti kesergéseiben írt verseiben (szerelmi verseiben is). De az otthoni tisztas szegénység napról napra megújuló terheit háborgás és átkozódás nélkül vállaló és eiviselő szeretetvilágából — életre szólóan — azt a tanulságot vonhatta le, hogy ez a vállalás és elfogadás több, mint az úri kényszer előtti megalkodás, sokkal inkább az erőltetett értékesség mérlegre tevése.

Végső fokon itt rejlik annak a titka, hogy az őszirózsás forradalmat, sőt a proletárdiktatúrát is készséggel vállaló Móra, lelke mélyén, életvitelében, erkölcsiségében — vagyis világnézetét elkötelezettségében — megmaradt „parasztinak”. Ha